

คติพระธาตุเจดีย์ในดินแดนล้านนา

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล

๐ บทคัดย่อ

ล้านนาหรือภาคเหนือตอนบน เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาที่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเผยแผ่เข้ามาตั้งมั่นที่เมืองหริภุญไชยและแคว้นหริภุญไชยตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ และพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เผยแผ่เข้ามาตั้งมั่นที่เมืองเชียงใหม่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาอยู่ในดินแดนล้านนาและใกล้เคียงด้วยเหตุนี้จึงปรากฏมีพระธาตุเจดีย์สำคัญๆ ตามเมืองต่างๆ เป็นจำนวนมาก

บทความนี้เป็นผลการวิจัยในช่วงเวลาที่ผ่านมามพบว่าคติการสร้างพระธาตุเจดีย์สำคัญในล้านนามีอยู่ ๓ รูปแบบคือ

(๑). คติพระธาตุเจดีย์สำคัญเป็นหลักอยู่ในตัวเวียงมีหลักฐานชัดเจนปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองหริภุญไชยคือพระธาตุหริภุญไชยคงได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบและคติความเชื่อมาจากวัฒนธรรมทวารวดีของกลุ่มบ้านเมืองในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาคิดดังกล่าวทำให้ปรากฏพระธาตุในเมืองต่างๆ ในสมัยหริภุญไชย อาทิพระธาตุเจดีย์วัดชมพูหรือพระธาตุคอนเต้าในเมืองเขลางค์นคร (ลำปาง) และพระธาตุลำปางหลวง ในเมืองลำปาง (ลำปาง) หรือลัมภักปนคร พระธาตุเมืองในเมืองแพร่ และในสมัยล้านนา เช่นพระธาตุเจดีย์วัดปงสนุกหรือพระธาตุศรีจอมไคลเมืองนครลำปาง พระธาตุเจดีย์ช้างค้ำวัดหลวงกลางเวียงหรือวัดช้างค้ำเมืองน่าน พระธาตุอุคยจอมตอง วัดคยตองเมืองเชียงราย และพระธาตุหลวงวัดหลวงหรือวัดเจดีย์หลวงเมืองเชียงแสน

(๒). คติพระมหาธาตุกลางเมืองเป็นคติที่สร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้นเป็นหลักหรือเป็นศูนย์กลางของเมืองหรือศูนย์กลางจักรวาลคงเริ่มต้นมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ โดยเฉพาะในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลางที่เรียกว่า “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ” หรือเรียกอย่างย่อๆ ว่า “วัดมหาธาตุ”

แต่คติพระมหาธาตุกลางเมืองได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในล้านนาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ คือพระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอกเมืองเชียงใหม่และพระธาตุเจดีย์หลวงกลางเวียงเชียงใหม่

(๓). คติพระธาตุเจดีย์บนยอดดอย คติการสร้างพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยนั้นเป็นวัฒนธรรมและคติความเชื่อของมอญหรือพม่า ซึ่งพระสุมนเถระซึ่งเคยไปบวชแปลงและเรียนในสำนักพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่เมืองพินหรือเกาะตะมะได้นำเข้ามาปรากฏขึ้นครั้งแรกคือ พระธาตุดอยสุเทพเมืองเชียงใหม่และเป็นต้นแบบของพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยที่ปรากฏแพร่หลายเป็นที่นิยมอยู่ในดินแดนล้านนาทุกวันนี้ เช่น พระธาตุจอมกิติ เมืองเชียงแสน พระธาตุจอมทอง เมืองพะเยา พระธาตุดอยน้อย เมืองน่าน พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่ พระธาตุจอมอนพระแช่ เมืองนครลำปาง และพระธาตุกองมู เมืองแม่ฮ่องสอน รวมทั้งพระธาตุเจดีย์ของบ้านเมืองเล็กเมืองน้อยและชุมชนต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนจะปรากฏมีพระธาตุเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนยอดดอยเท่าที่ตรวจสอบรายชื่อของพระธาตุมีจำนวนถึง ๖๖ แห่ง

◎ Abstract

Lanna or the upper northern part of Thailand is known as the land of Buddhism. Theravada Buddhism was spread to settle in the Hariphunchai around 13-14 B.C. Moreover, Langka Wong Buddhism was spread and become established in the early of 20 B.C. For this reason, Chiang Mai is the center of Buddhism in Lanna Kingdom and nearby area. Consequently, many important Buddhist pagodas containing relics are found in this region.

This article is the research result as illustrated that there are three principles of building Buddha Relics Pagoda in Lanna

- 1) The main principle is that the important pagodas are located in the city. This is evident as it was shown for the first time in Hariphunchai era. The culture was influenced by the culture of Dvaravati which was located in Chao Phraya River Basin. The principles led to the appearance of Buddha Relics pagodas in different cities in the Hariphunchai era such as Phra That Wat Chomphu or Phra That Don Tao in Khelangnakorn, Lampang Province, Phra That LampangLuang, Lampang Province and Phra That Ming MueangWorawihan, Phrae Province. Additionally, there were Buddha Relics pagodas in different cities in the Lanna era such as Phra That Pong Sanuk or Phra That Sri Jomkai in Lampang Province, Wat Phra That Chang Kham in Nan Province, Phra That DoiJom Thong, Wat Doi Thong, Chiang Rai, and Phra That Luang or Wat Luang in Chiang San.

- 2) The principles of PhraMahathat in the cities. It is the principle which believes that the pagoda is the center of the city or universe. This belief started from around 16-17 B.C. especially in the area of Chao Phraya River Basin in the central part of Thailand. It is called “Wat PrasriRatanaMahadhat” or “Wat Mahathat.” The principle of PhraMahathat situated in the middle of the city appeared for the first time in early era, in 20 B.C. It took the form of PhraBorromThat Wat SuanDok, Chiang Mai and Phra That ChediLuang in the center of Chiang Mai Province.
- 3) The Principle to build the Buddha Relics pagoda on the top of the hill stems from the culture and belief system of Mon or Burmese. A monk known as PhraSumon Tera who studied Langka Wong Buddhism in Meuang Pan or Mottama brought this principle to the region. Phra That DoiSuthep in Chaing Mai first appeared. Shortly afterwards, it became the model of many well-known Buddha Relics pagoda on top of the hills in Lanna such as Phra That ChomKitti in Chiang San, Phra That Jom Thong in Phayao, Phra That DoiNoi in Nan, Phra That Cho Hae in Phrae, Phra That Mon PhraChae in Lampang, and Phra That Kong Moo in Mae Hong Son. This also included Buddha Relics pagodas in small villages and cities in the upper north region of Thailand. There are now approximately 66 pagodas on top of hills in this region.

๐ บทนำ

ล้านนาหรือภาคเหนือตอนบน เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาที่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเผยแผ่เข้ามาตั้งมั่นที่เมืองหริภุญไชยและแคว้นหริภุญไชยตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ และพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เผยแผ่เข้ามาตั้งมั่นที่เมืองเชียงใหม่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาอยู่ในดินแดนล้านนาและใกล้เคียงด้วยเหตุนี้จึงปรากฏมีพระธาตุเจดีย์สำคัญๆ ตามเมืองต่างๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งพระธาตุเจดีย์ที่อยู่บนดอย พระธาตุเจดีย์ที่อยู่ในเมืองและเป็นศูนย์กลางของเมืองหลากหลายรูปแบบแบบแผนของพระธาตุเจดีย์ต่างๆ เหล่านี้ดูผิวเผินก็เป็นพระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามคติความเชื่อของชาวล้านนาโดยทั่วไปแต่โดยข้อเท็จจริงการสร้างพระธาตุเจดีย์สำคัญนั้นมีแบบแผนรูปแบบที่มาและเรื่องราวเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองและพระพุทธศาสนาที่เผยแผ่เข้ามาในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นเรื่องราวของคติการสร้างพระธาตุเจดีย์สำคัญในล้านนาจึงเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจซึ่งบทความนี้ จะได้เสนอเรื่องราวตามลำดับต่อไปนี้

“พระธาตุเจดีย์” ในที่นี้หมายถึงพระเจดีย์สำคัญๆ ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและเกี่ยวข้องกับแบบแผนของเมืองในล้านนา

ผลจากการศึกษาวิจัยของผู้เขียนในช่วงเวลาที่ผ่านมาพบว่าคติการสร้างพระธาตุเจดีย์สำคัญในล้านนามีอยู่ ๓ รูปแบบคือ (๑). คติพระธาตุเจดีย์สำคัญเป็นหลักอยู่ในตัวเวียง (๒). คติพระมหาธาตุกลางเมืองและ (๓). คติพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยซึ่งในที่นี้จะได้อธิบายเรื่องราวตามลำดับต่อไปนี้

(๑). คติพระธาตุเจดีย์สำคัญเป็นหลักอยู่ในตัวเวียง

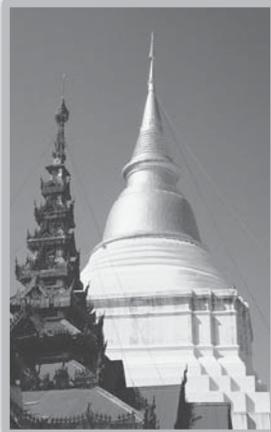
คติพระธาตุเจดีย์สำคัญเป็นหลักอยู่ในตัวเวียงในเขตภาคเหนือตอนบนมีหลักฐานชัดเจนปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองหริภุญไชยคือพระธาตุหริภุญไชยที่พระยาอาทิตยราชโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗^๑ และตั้งอยู่

^๑ พระรัตนปัญญาเถระ (ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร แปล), **ชินกาลมาลีปกรณ์**, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๑), หน้า ๙๑.

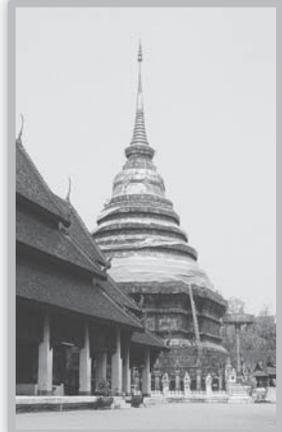
ภายในตัวเวียงชิตก้ำแพงเมืองด้านทิศตะวันออก ติดกับลำน้ำแม่กวง คติดังกล่าว จะเป็นการสร้างพระธาตุเจดีย์สำคัญขึ้นเป็นหลักของเมืองและตั้งอยู่ภายในเขต ก้ำแพงเมือง ซึ่งที่ตั้งอาจเป็นเนินดินภูเขา หรือบริเวณพื้นที่สำคัญที่ศักดิ์สิทธิ์ ของเมือง แต่ไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่ในตำแหน่งกลางเมืองหรือศูนย์กลางของเมือง ซึ่งแบบแผนดังกล่าวนี้คาดว่าคงได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบและคติความเชื่อมาจาก วัฒนธรรมทวารวดีของกลุ่มบ้านเมืองในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเนื่องจาก แคว้นหริภุญไชยในระยะเริ่มแรกได้รับพระพุทธศาสนาและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มบ้านเมืองสมัยทวารวดีในแถบภาคกลางของประเทศไทย

พระธาตุหริภุญไชย
เมืองหริภุญไชย

พระธาตุวัดชมพู
หรือพระธาตุดอนเต้า
เมืองเขลางค์นคร

พระธาตุลำปางหลวง
เมืองลำปาง
หรือลัมภักปนคร

พระธาตุเจดีย์สำคัญของเมืองต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนที่มีอายุ อยู่ในสมัยหริภุญไชยนอกเหนือจากพระธาตุหริภุญไชยแล้วยังได้แก่พระธาตุเจดีย์ วัดชมพูหรือพระธาตุดอนเต้าในเมืองเขลางค์นคร (ลำปาง) และพระธาตุลำปางหลวง ในเมืองลำปาง (ลำปาง) หรือลัมภักปนคร รวมทั้งพระธาตุมิ่งเมืองในเมืองแพร่ ก็ควรจะเป็นพระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักสำคัญของเมืองในคตินี้เช่นกัน

นอกจากนี้ในสมัยล้านนานับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมาแบบแผนดังกล่าวนี้ยังคงเป็นที่นิยมสืบทอดต่อมาดังพบว่าเมืองต่างๆ ในสมัยล้านนาแทบทุกแห่งจะปรากฏมีการสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นเป็นหลักสำคัญอยู่ภายในตัวเวียง

พระธาตุปungสนุก
เมืองนคร (เขลางค์)

พระธาตุช้างค้ำ
เมืองน่าน

พระธาตุดอยจอมทอง
เมืองเชียงใหม่

พระธาตุหลวง วัดเจดีย์หลวง
เมืองเชียงใหม่

เช่นที่เมืองนครหรือลลคร (ลำปาง) ที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยล้านนาจะมีพระธาตุเจดีย์วัดปungสนุกหรือพระธาตุศรีจอมไคลประดิษฐานอยู่ภายในตัวเวียง ขีดก้ำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก คาดว่าน่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

เมืองน่านมีพระธาตุเจดีย์ช้างค้ำวัดหลวงกลางเวียงหรือวัดช้างค้ำสร้างขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และตั้งอยู่ภายในตัวเวียงค่อนมาทางทิศเหนือใกล้ก้ำแพงเมือง

เมืองเชียงใหม่ในสมัยล้านนาจะปรากฏมีพระธาตุดอยจอมทอง วัดดอยตองเป็นหลักสำคัญ

ของเมืองตั้งอยู่ภายในตัวเวียงค่อนไปทางทิศเหนือใกล้กับลำน้ำกกคาดว่าน่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

เมืองเชียงแสนมีพระธาตุหลวงวัดหลวงหรือวัดเจดีย์หลวงเป็นปูชนียสถานสำคัญอยู่ภายในตัวเวียง ใกล้กับกำแพงเมืองด้านทิศเหนือสร้างขึ้นในครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๙

(๒). คติพระมหาธาตุกลางเมือง

คติการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ขึ้นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของเมืองในดินแดนประเทศไทยคงจะเริ่มต้นมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ โดยเฉพาะในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลางซึ่งเป็นการสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้นเป็นหลักหรือเป็นศูนย์กลางของเมือง การเน้นพระสถูปเจดีย์ให้เป็นศูนย์กลางของเมืองนี้น่าจะได้แนวคิดและคติมาจากทางบ้านเมืองที่นับถือศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธมหายานเป็นหลัก โดยเฉพาะวัฒนธรรมเขมรที่แผ่อิทธิพลเข้ามาสู่ภาคกลางของประเทศไทยในช่วงเวลานี้ มีผลทำให้เกิดประเพณีการสร้างพระสถูปเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมธาตุไว้กลางเมืองเพื่อให้เป็นหลักของบ้านเมืองหรือศูนย์กลางจักรวาล ประเพณีดังกล่าวได้แพร่หลายจนเกิดเป็นคติของการสร้างวัดสำคัญขึ้นในเมืองที่เรียกว่า “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ” หรือเรียกอย่างย่อ ๆ ว่า “วัดมหาธาตุ”^๒

ในเขตภาคเหนือตอนบนคติการสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อให้เป็นหลักของเมืองนั้นปรากฏขึ้นครั้งแรกคือพระธาตุหริภุญไชย แต่คงไม่ใช่คติมหาธาตุกลางเมือง เนื่องจากคติการสร้างมิได้เน้นให้พระธาตุเจดีย์ตั้งอยู่ให้เป็นศูนย์กลางของเมืองหรือศูนย์กลางจักรวาล แต่คติพระมหาธาตุกลางเมืองได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในล้านนาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ คือพระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอกเมืองเชียงใหม่และพระธาตุเจดีย์หลวงกลางเวียงเชียงใหม่ ซึ่งมีเรื่องราวและรายละเอียดดังนี้

^๒ ศรีศักร วัลลิโกดม, ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๙), หน้า ๕๘-๙๔.

พระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอกหรือ วัดบุปผารามเมืองเชียงใหม่

พระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอกเป็นพระธาตุเจดีย์ที่พระเจ้ากือนา กษัตริย์เมืองเชียงใหม่โปรดให้สร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๙๑๖ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งพระสุมนเถระได้อัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัย เป็นแบบแผนของพระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นในคติพระมหาธาตุกลางเมือง ที่ได้รับอิทธิพลมาจากเมืองสุโขทัย

วัดสวนดอกหรือวัดบุปผาราม ตั้งอยู่นอกกำแพงเวียงเชียงใหม่ด้านทิศตะวันตกเป็นวัดสำคัญมากวัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับกรเข้ามาของพระพุทธศาสดาลังกาวงศ์สายรามัญวัดแห่งนี้พระเจ้ากือนา ทรงโปรดฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๙๑๔ ในบริเวณที่ที่เป็นราชอุทยานป่าไม้ดอกพยอมเพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระสุมนเถระ ซึ่งโปรดฯ ให้อาราธนามาจากเมืองสุโขทัย และได้พระราชทานนามว่าวัดบุปผาราม^๓ แต่ชาวเมืองเรียกกันเป็นสามัญว่า วัดสวนดอก

ทั้งนี้เนื่องจากพระเจ้ากือนามีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสดาลังกาวงศ์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์เพราะมีการทำสังฆกรรมถูกต้องมาแต่สมัยโบราณ จึงมีพระประสงค์จะรับพระพุทธศาสดาลังกาวงศ์และพระภิกษุฝ่ายอรัญญวาสีซึ่งมีความรอบรู้เคร่งครัดให้เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นได้มีพระภิกษุจำนวนหนึ่งรวมทั้งพระสุมนเถระซึ่งได้ไปบวชเรียนอยู่ในสำนักของพระอุทุมพรมหาสวามีที่เมืองพินหรือเมืองเมาะตะมะ แล้วกลับมาเผยแผ่อยู่ที่เมืองสุโขทัย พระเจ้ากือนาจึงได้ทรงอาราธนาพระสุมนเถระมาจากเมืองสุโขทัย ซึ่งพระสุมนเถระก็ได้เดินทางมาพร้อมกับอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย

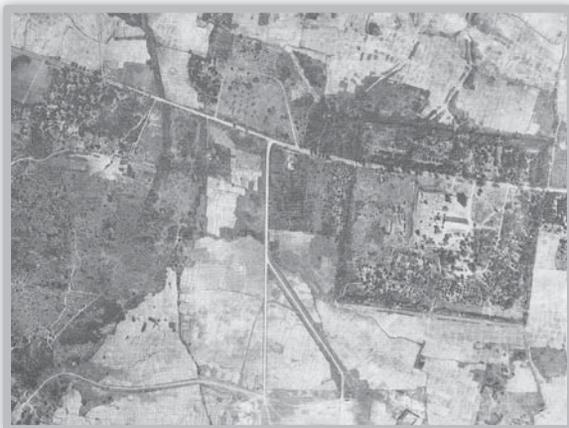
ต่อมาเมื่อพระเจ้ากือนาทรงสร้างวัดบุปผารามเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้อาราธนาพระสุมนเถระให้มาจำพรรษาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ พระสุมนเถระนั้นได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการวางรากฐานพระพุทธศาสดาลังกาวงศ์ในเมืองเชียงใหม่ และวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอกก็มีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสดาลังกาวงศ์สายรามัญหรือที่เรียกว่านิกาย

^๓ ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๕.

วัดสวนดอกเนื่องจากพระเจ้ากือนาได้สนับสนุนให้พระภิกษุจากเมืองต่าง ๆ ในล้านนา เช่น เชียงแสน เชียงตุง ฯลฯ เดินทางเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ที่วัดบุปผารามแห่งนี้ ดังนั้นเมืองเชียงใหม่จึงได้กลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระปริยัติธรรมและพระธรรมวินัยแทนที่เมืองหริภุญไชยในเวลาต่อมา การเดินทางเข้ามาของพระสุมนเถระนั้นมิได้นำเอาพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามาเท่านั้นแต่ยังได้นำเอาแบบแผนทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และรูปแบบของตัวอักษรของสุโขทัยเข้ามาสู่ดินแดนล้านนาอีกด้วย ซึ่งศิลปะสุโขทัยเหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่องานศิลปะสถาปัตยกรรมของล้านนาในเวลาต่อมาเป็นอย่างมาก

เวียงสวนดอกและพระบรมธาตุเจดีย์

บริเวณที่ตั้งวัดสวนดอกหรือวัดบุปผารามมีร่องรอยของคูน้ำคันดินที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างและยาวด้านละ ๕๗๐ เมตรล้อมรอบ โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอกตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางตามคติของมหาธาตุกลางเมือง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเขมรที่ตกทอดอยู่ที่สุโขทัยร่องรอยของคูน้ำคันดินที่ปรากฏจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับปรากฏการกำแพงเมืองดังนั้นชาวเมืองจึงเรียกร่องรอยดังกล่าวนี้ว่า เวียงสวนดอก

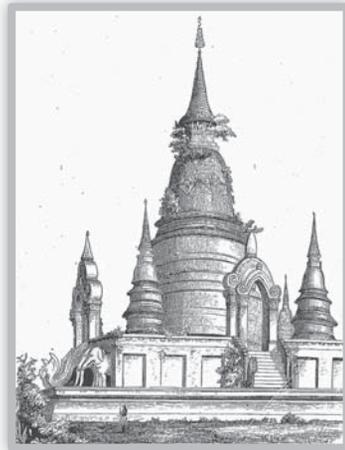

ภาพถ่ายทางอากาศเวียงสวนดอก เมืองเชียงใหม่

มีเรื่องราวปรากฏในตำนานบางฉบับที่เขียนขึ้นในชั้นหลังได้อธิบายความไว้ว่า เวียงสวนดอกนั้นเดิมที่เป็นเมืองโบราณของพวกลัวะซึ่งเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้มาก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ โดยข้อเท็จจริงแล้วร่องรอยของคูน้ำคันดินดังกล่าวนี้เป็นเพียงขอบเขตทางศาสนาที่เป็นอุทกทุกเขปสีมาหรือเขตน้ำแทนสีมาตามคติของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัดบุปผาราม ลักษณะของการสร้างวัดในแบบแผนดังกล่าวนี้จะมีตัวอย่างให้เห็นเป็นอันมากในเมืองสุโขทัย เพียงแต่ว่าวัดต่าง ๆ ในเมืองสุโขทัยมิได้มีคูน้ำที่กว้างและคันดินที่พูนสูงมากจนทำให้ดูเหมือนเป็นปราการหรือกำแพงเมืองเช่นที่วัดบุปผาราม ด้วยเหตุนี้คูน้ำคันดินที่ล้อมรอบวัดสวนดอกหรือที่เรียกว่าเวียงสวนดอกนี้จึงไม่ใช่ร่องรอยของเมืองโบราณแต่เป็นร่องรอยที่ได้รับการก่อสร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับวัดบุปผารามนั่นเอง

ภาพเก่าพระบรมธาตุเจดีย์
วัดสวนดอก

ภาพลายเส้นพระธาตุเจดีย์
วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่

ในบริเวณจุดศูนย์กลางของวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอกมีพระเจดีย์ประธานทรงระฆังกลมขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณสี่เหลี่ยมสูงมีซุ้มประตูทางขึ้นทั้งสี่ด้านพระเจดีย์ดังกล่าวตามตำนานกล่าวว่า พระเจ้ากือนาได้โปรดให้

สร้างขึ้นใน พ.ศ.๑๙๑๖ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งพระสุมนเถระได้อัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัย แต่เดิมด้านหน้าพระบรมธาตุเจดีย์ดังกล่าวเคยมีเจดีย์ทรงดอกบัวตูมอันเป็นเจดีย์ที่มีเฉพาะในแคว้นสุโขทัยตั้งอยู่ การปรากฏเจดีย์ทรงดอกบัวตูมดังกล่าวเป็นสิ่งยืนยันถึงความสัมพันธ์กันทั้งในทางการเมือง การพระศาสนา และศิลปวัฒนธรรมระหว่างเมืองเชียงใหม่กับเมืองสุโขทัยได้เป็นอย่างดี แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าได้ถูกรื้อลงไปแล้วและพระบรมธาตุเจดีย์ประธานองค์นี้ได้รับการซ่อมแซมครั้งใหญ่ในสมัยครูปาศรีวิชัย เมื่อราว พ.ศ.๒๔๗๔ แต่รูปทรงไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก

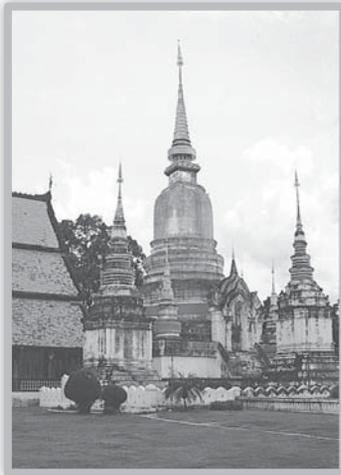
พระธาตุเจดีย์วัดสวนดอกมีลักษณะเป็นพระเจดีย์ที่ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณสี่เหลี่ยมสูงและมีซุ้มประตูอยู่ทั้งสี่ทิศรูปแบบของพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอกนี้ได้รับอิทธิพลจากเจดีย์รูปแบบหนึ่งในศิลปะพม่าแบบพุกาม ซึ่งลักษณะใกล้เคียงกับพระสถูปฉปีฏ เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาที่พระมหาเถระฉปีฏสร้างขึ้นที่เมืองพุกามครั้งรัชสมัยของพระเจ้านรปติสินธุ ซึ่งครองราชย์อยู่ในปี พ.ศ.๑๗๑๗-๑๗๕๒ ทั้งนี้คงเนื่องจากพระสุมนเถระได้เคยไปบวชเรียนในนิกายอรัญญวาสีที่สำนักของพระอุทุมพรบุพผามหาสวามีที่เมืองพันทหรือเกาะตะมะจึงได้นำเอาแบบแผนของของเจดีย์แบบมอญที่แพร่หลายอยู่ที่เมืองพุกามาสร้างพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอก^๔

เดิมที่รูปแบบของพระธาตุเจดีย์วัดสวนดอกแห่งนี้เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบข้างล้อม ซึ่งที่ฐานประทักษิณด้านล่างโดยรอบขององค์พระธาตุเจดีย์จะมีข้างปูนปั้นขนาดใหญ่ประดับอยู่โดยรอบทั้งนี้ปรากฏหลักฐานในภาพถ่ายเก่าก่อน พ.ศ.๒๔๖๘^๕ และภาพลายเส้นในหนังสือ *Temples and Elephants*

^๔ สุรพล ดำริห์กุล, *เจดีย์ข้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาฝั่งลาวในประเทศไทย*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔) หน้า ๒๑๒-๒๒๑.

^๕ G Coedes, *Documents sur L' Histoire du Laos Occidental*, (Hanoi : Etrême-Orient, 1925) pl V.

ของ คาร์ล บ็อค ที่เดินทางมาประเทศไทยและเชียงใหม่ใน พ.ศ.๒๔๒๔^๖ ได้แสดงให้เห็นว่ามีช้างปูนปั้นยื่นโผล่ออกมาครึ่งตัวประดับโดยรอบฐานล่างอย่างชัดเจน^๗ แต่เนื่องจากการบูรณะครั้งใหญ่โดยครูบาทวีริชัช เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๔ ทำให้ช้างปูนปั้นเหล่านั้นสูญหายไปหมด

พระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอก
เมืองเชียงใหม่

กลางเมืองขึ้นอีกที่กลางเวียงเชียงใหม่ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ คือ พระธาตุเจดีย์หลวงหรือ โชติอาราม

พระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอก ถือเป็นพระธาตุเจดีย์แห่งแรกที่สร้างขึ้นตามคติพระมหาธาตุกลางเมืองและรูปแบบของเจดีย์ประธานของพระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอกเมืองเชียงใหม่ก็มีความสำคัญเพราะถือเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาแห่งแรก ๆ ที่ปรากฏในล้านนา และเป็นต้นแบบของเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังแบบล้านนาในเวลาต่อมา

พระธาตุเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่

คติมหาธาตุกลางเมืองที่เข้ามาสู่ล้านนาที่เมืองเชียงใหม่ทำให้ปรากฏพระบรมธาตุเจดีย์วัดสวนดอกขึ้นเป็นครั้งแรกในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ต่อมาได้มีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ตามคติพระมหาธาตุ

^๖ เสตีเยอร์ พันธวัชชี และ อัมพร ทีชะระ **ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง** เรียบเรียงจาก *Temples and elephants by Carl Bock* ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม ๒๕๒๙) หน้า ๑๑๒.

^๗ เจดีย์ช้างล้อมเป็นรูปแบบของเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบมาจากสถูปรูวันเวลี (Ruvanwelī) ณ เมืองอนุราธปุระ อันเป็นพระเจดีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งในเกาะลังกา ดังนั้นเจดีย์ช้างล้อมจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ และการสร้างเจดีย์แบบช้างล้อม จึงเป็นการประกาศแสดงสัญลักษณ์และความถูกต้องชอบธรรมของการเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์.

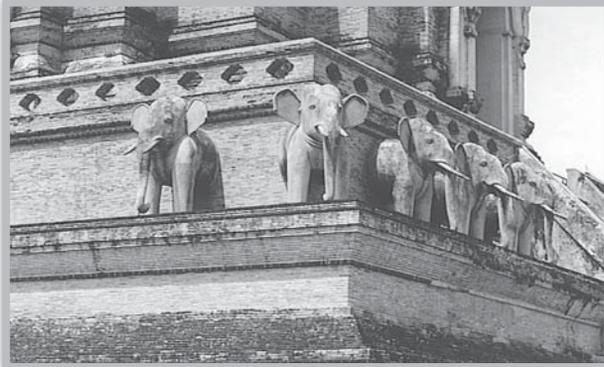
วัดเจดีย์หลวงเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ที่ตั้งอยู่เกือบกลางเมืองโบราณเชียงใหม่รูปสี่เหลี่ยม ประวัติความเป็นมาของวัดแห่งนี้ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ค่อนข้างสมบูรณ์โดยกล่าวสอดคล้องกันว่าพระเจ้าแสนเมืองมาซึ่งครองราชย์อยู่ในครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้สร้างพระธาตุเจดีย์เพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่พระเจ้านิอาพระราชนิดา แต่การก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จพระเจ้าแสนเมืองมาเสด็จสวรรคตใน พ.ศ.๑๙๕๐ พระนางติโลกจุฑาราชเทวีผู้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าแสนเมืองมา ได้สืบต่อเจตนารมณ์และรับช่วงงานสร้างพระเจดีย์ด้วยพระองค์เองใช้เวลาในการก่อสร้าง ๕ ปี จึงแล้วเสร็จ

พระธาตุเจดีย์ที่สร้างตั้งอยู่ท่ามกลางเวียงมีลักษณะสูง ๓๙ วาประดับด้วยโขงประตูทั้งสี่ด้านมีพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่งในโขงทั้งสี่ด้านมีรูปนาคบันเต็มตัวและหัวรวม ๕ หัวรูปปั้นราชสีห์ ๔ ตัวตั้งอยู่ตรงสี่แฉ่ง (มุม) ทั้งสี่มหาเจดีย์นั้นปรากฏแก่ตาคนทั้งหลายอันอยู่ทั้ง ๔ ทิศ ๘ ทิศที่ไกลและใกล้ ๕ พันวา ๖ พันวาก็มองเห็นอย่างชัดเจน^๙

ภาพพระธาตุเจดีย์หลวงก่อนได้รับการบูรณะ

^๙ สงวน โชติสุขรัตน์ “ตำนานวัดเจดีย์หลวงในเมืองนพบุรีนครเชียงใหม่” ประชุมตำนานลานนาไทย เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๑๕).

พระธาตุเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามพระเจดีย์หลวงที่ปรากฏในปัจจุบันนี้จะเป็นพระเจดีย์ที่พระเจ้าติโลกราชได้โปรดฯให้ก่อสร้างขึ้นใน พ.ศ.๒๐๒๑ โดยขยายให้ใหญ่กว่าเดิมครอบทับพระเจดีย์ที่พระนางติโลกจุฑาราชเทวีได้สร้างนั้นเพื่อให้เป็นมหาเจดีย์ตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางของเมืองหรือศูนย์กลางจักรวาลนัยว่าเพื่อเสริมส่งบารมีความเป็นพระมหาจักรพรรดิราชของพระเจ้าติโลกราช ต่อมาเกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ใน พ.ศ.๒๐๘๘ ครั้งรัชสมัยพระนางเจ้ามหาเทวีจिरประภาทำให้ยอดพระเจดีย์หลวงหักพังทลายลงมาและในระหว่าง พ.ศ.๒๕๓๓-๒๕๓๕

กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะพระเจดีย์หลวงครั้งใหญ่การบูรณะครั้งนั้นทำให้พระเจดีย์หลวงมีสภาพดังปรากฏในปัจจุบัน

หลังจากนั้นการสร้างพระธาตุเจดีย์ตามคติมหาธาตุกลางเมืองก็ไม่ปรากฏอีกเลยในล้านนา นอกจากการสร้างวัดสำคัญที่มีคติคล้ายคลึงกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุหรือวัดมหาธาตุขึ้นไว้กลางเมืองเช่นกันในสมัยล้านนา ยุคพื้นฟูหรือรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพียงแต่วัดที่สร้างขึ้นเหล่านี้้อาจจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างออกไป เช่น เมืองนครลำปางที่สร้างขึ้นใหม่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำวัง ในสมัยรัตนโกสินทร์จะปรากฏมีการสร้างวัดหลวงกลางเวียงซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดบุญวาทย์วิหาร และเมืองเชียงรายได้สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ วัดกลางเวียงถูกสร้างขึ้นโดยมีพระเจดีย์ทำหน้าที่เป็นสะดือเมืองที่เมืองพะเยา วัดสำคัญที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์คือวัดหลวงราชสดันฐาน ตั้งอยู่กลางเวียง ซึ่งมีพระธาตุเจดีย์องค์ใหญ่ทำหน้าที่เป็นพระมหาธาตุของเมือง อาจเป็นคตินิยมที่ได้รับมาจากกรุงเทพฯ ในระยะหลัง

(๓). คติพระธาตุเจดีย์บนยอดดอย

คติการสร้างพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยนั้นเป็นวัฒนธรรมและคติความเชื่อของมอญหรือพม่า ที่พระสุมนเถระ ซึ่งเคยไปบวชแปลงและเรียนในสำนักพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่เมืองพินหรือเมาะตะมะได้นำเข้ามา ทั้งนี้มีเรื่องราวปรากฏในตำนานว่า เมื่อพระสุมนเถระได้เดินทางจากเมืองสุโขทัยมาสู่เมืองเชียงใหม่ตามคำอาราธนาของพระยาภิอนานั้นได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจำนวนสององค์ ซึ่งขุดพบในเจดีย์ร้างที่เมืองปางจามาถวายพระเจ้าภิอนาด้วยพระบรมธาตุองค์หนึ่งพระเจ้าภิอนาได้โปรดฯ ให้บรรจุไว้ในพระบรมธาตุเจดีย์ในวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก ส่วนพระบรมสารีริกธาตุอีกองค์หนึ่งเมื่อจะแสวงหาที่อันสมควรเพื่อประดิษฐานนั้น ได้อัญเชิญผอบพระบรมสารีริกธาตุขึ้นสถิตเหนือพระคชาธารอริษฐานเสียงข้างพระที่นั่งปล่อยไป ข้างทรงพระบรมธาตุได้บายหน้าไปสู่อยอดดอยสุเทพและหยุดหมอบบนยอดดอยแห่งหนึ่ง เมื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุลงจากหลังข้างข้างก็สิ้นชีวิต พระยาภิอนาจึงโปรดฯ ให้สร้าง

พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นไว้ ณ จอมดอยแห่งนั้นใน พ.ศ.๑๙๒๙^๙ ซึ่งก็คือพระธาตุดอยสุเทพ

พระธาตุดอยสุเทพเมื่อแรกสร้างนั้นมีขนาดสูงเพียง ๕ วา แต่องค์พระธาตุเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้นั้นจะเป็นพระเจดีย์ที่ได้รับการก่อสร้างเพิ่มเติมให้ใหญ่ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๐๘๑ ครั้งรัชกาลพระเมืองเกษเกล้า และต่อมาทำถวายคำพระราชทานทองคำหนัก ๑,๗๐๐^{๑๐} ตีเป็นทองจังโกติดหุ้มองค์พระบรมธาตุก็คือองค์พระธาตุเจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในทุกวันนี้

พระธาตุดอยสุเทพ เมืองเชียงใหม่

อย่างไรก็ดีอาจมีข้อโต้แย้งว่าการปรากฏขึ้นของพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยแห่งอื่นๆ หลายแห่งมีเรื่องราวในตำนานว่าสร้างขึ้นก่อนพระธาตุดอยสุเทพตัวอย่างเช่น พระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย ปรากฏในตำนานว่าพระมหากัสสปเถระได้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุ ๕๐๐ องค์ กับพระรากขวัญหรือกระดูกไหปลาร้าเบื้องต้นมาถวายให้พญาอชุตตราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองโยนกเชียงแสน ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าสิงหนวัติ (ตามตำนานสิงหนวัติกุมาร) ดังนั้นพญาอชุตตราชพร้อมทั้งพระมหากัสสปเถระจึงอัญเชิญพระธาตุขึ้นบรรจุบนยอดดอยตุงในบริเวณที่ครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับ

ณ ยอดดอยแห่งนี้ เมื่อพญาอชุตตราชได้บรรจุพระธาตุนบนยอดตุงแล้วได้พระราชทานทองคำให้แก่ปู่เจ้าลาวจกเพื่อแลกเป็นค่าที่ดินกว้างโดยรอบพระธาตุออกไป

^๙ พระยาประชากิจกรจักร พงศาวดารโยนก (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๔) หน้า ๓๒๓.
^{๑๐} ตำนานพระบรมธาตุดอยสุเทพฯ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพลตรี เจ้าแก้วนริฐุ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ พ.ศ.๒๔๘๒ หน้า ๒๐-๒๑.

ด้านละ ๓,๐๐๐ วา สำหรับเป็นคามเขตแด่องค์พระธาตุพร้อมถวายเป็นมณฑล ๕๐๐ ครอบครัวยุ ให้เป็นข้าพระธาตุดูแลรักษาพระบรมธาตุด้วยส่วนพระมหากัสสปเถระ ได้อธิษฐานตุงทิพย์ยาว ๗,๐๐๐ วา ประดิษฐานไว้ ณ ที่แห่งนี้จึงได้ชื่อว่าพระธาตุ ดอยตุง

ต่อมาได้มีกษัตริย์อีกหลายพระองค์ทั้งในวงศ์สิงหนวัติ ผู้ครองเมืองโยนก เชียงแสนและกษัตริย์ที่สืบสายวงศ์ลาวจกหรือปู่เจ้าลาวจก ซึ่งเป็นบรรพชน ของพญามังรายปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรล้านนาและกษัตริย์ในราชวงศ์มังราย ของล้านนาได้ให้การทะนุบำรุงพระธาตุดอยตุงโดยเฉพาะพระเจ้ากือนา กษัตริย์ เมืองเชียงใหม่ ซึ่งในตำนานกล่าวว่า ได้ถวายเป็นที่ดินและมณฑล ๕๐๐ ครอบครัวยุ พร้อมทั้งสถาปนาแข่งผู้ที่จะมาลบล้างการกระทำของพระองค์และพระเจ้าติโลกราช ทรงถวายเป็นที่ดินและข้าคนไว้บำรุงพระธาตุพร้อมทั้งโปรดให้ตั้งตำนานหรือ เขียนตำนานพระธาตุดอยตุงขึ้น^{๑๑}

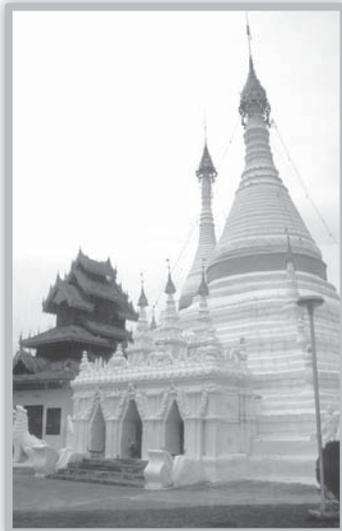
พระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย

^{๑๑} คณะกรรมการค้นคว้าวิจัยประวัติพระธาตุดอยตุง “ตำนานพระธาตุดอยตุง” ประวัติ พระธาตุดอยตุง, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและธนาคารไทยพาณิชย์จัดพิมพ์, ๒๕๓๖) หน้า ๑๐๕-๑๒๓.

ซึ่งเมื่อศึกษาในรายละเอียดแล้วเห็นว่าเป็นปรัมปราคติที่เขียนขึ้นตามความเชื่อที่ปรากฏในตำนานของล้านนาล้ำยุคถึงกันที่เขียนขึ้นชั้นหลังที่มักเป็นปรัมปราคติที่อิงเรื่องราวแต่ครั้งพุทธกาลและความเชื่อของท้องถิ่น แต่หลักฐานที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนจะเริ่มต้นในรัชสมัยของพระเจ้ากือนา (ตำนานหรือบันทึกเอกสารของล้านนาเก่าสุดไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือนับตั้งแต่รัชกาลพระเจ้ากือนาเป็นต้นมา) ดังนั้นพระธาตุดอยตุงและพระธาตุแห่งอื่น ๆ จึงน่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ตามคติพระธาตุบุนยอดดอย ซึ่งเป็นคติมอญหรือพม่าที่พระสุมนเถระนำเข้ามาโดยพระเจ้ากือนาและภายหลังการปรากฏขึ้นของพระธาตุดอยสุเทพหรือในช่วงเวลาที่พระพุทธรูปลางกาวงค์สายรามัญหรือสวนดอกจากเมืองเชียงใหม่เผยแพร่ไปดินแดนอื่น ๆ^{๑๒}

พระธาตุจอมกิติ เมืองเชียงแสน

พระธาตุทองมู เมืองแม่ฮ่องสอน

^{๑๒} สุรพล ดำริห์กุล, “พระธาตุดอยตุงกับวัฒนธรรมการนับถือพระธาตุในดินแดนล้านนา” แผ่นดินล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๑-๑๙๑.

ด้วยเหตุนี้พระธาตุดอยสุเทพ จึงถือได้ว่าเป็นพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยแห่งแรกที่ปรากฏในล้านนา ซึ่งเป็นต้นแบบของพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยที่ปรากฏแพร่หลายเป็นที่นิยมอยู่ในดินแดนล้านนาทุกวันนี้ ดังจะเห็นว่าเมืองสำคัญต่าง ๆ ของล้านนาจะปรากฏพระธาตุเจดีย์สำคัญประจำเมือง ตั้งอยู่บนยอดดอยใกล้ตัวเมือง อาทิ พระธาตุดอยมกิติ เมืองเชียงใหม่ พระธาตุดอยทอง เมืองพะเยา พระธาตุดอยน้อย เมืองน่านพระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่ พระธาตุม่อนพระแช่ เมืองนครลำปาง และพระธาตุดอกมู เมืองแม่ฮ่องสอน รวมทั้งพระธาตุเจดีย์ของบ้านเมืองเล็กเมืองน้อยและชุมชนต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบนจะปรากฏมีพระธาตุเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนยอดดอยเท่าที่ตรวจสอบรายชื่อของพระธาตุมีจำนวนถึง ๖๖ แห่ง^{๑๓}

พระธาตุม่อนพระแช่เมืองนครลำปาง

พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่

^{๑๓} กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา ทำเนียบวัดพระธาตุในประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ๒๕๒๓.

คติการสร้างพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยนั้นเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบนและแพร่หลายไปในดินแดนใกล้เคียง ซึ่งการเกิดขึ้นของคติดังกล่าวสอดคล้องกับโลกทัศน์ของคนในชุมชนล้านนา ที่ให้ความสำคัญกับภูเขานี้ในฐานะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของบรรพชนตลอดจนความเชื่อ (การนับถือผี) ที่มีในพื้นที่นั้นผสมผสานกับคตินิยมในการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ (เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์) รวมทั้งคติการสร้างพระธาตุเจดีย์บนยอดดอยตามธรรมเนียมของมอญหรือพม่าที่เข้ามาในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จึงทำให้การสถาปนาพระธาตุนบนยอดดอย ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิมได้รับการยอมรับกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมของล้านนาที่นิยมสร้างพระธาตุเจดีย์ประดิษฐานบนยอดดอยอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา

พระพุทธศาสนาหลายระลอกที่เผยแพร่เข้ามา นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ เป็นต้นมา ทำให้ทั้งเมืองหริภุญไชยและเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาอยู่ในดินแดนแถบนี้และใกล้เคียงและมีผลทำให้คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระธาตุเจดีย์สำคัญที่ปรากฏอยู่ในภาคเหนือตอนบนมีหลายรูปแบบด้วย การศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจในคติความเชื่อและปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าว นอกจากจะทำให้เข้าใจประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและแบบแผนของมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้วเรื่องราวเหล่านี้ยังช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นอีกด้วย.

๒ เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา **ทำเนียบวัดพระธาตุในประเทศไทย,**

เอกสารโรเนียว, ๒๕๒๓.

คณะกรรมการค้นคว้าวิจัยประวัติพระธาตุดอยตุง “ตำนานพระธาตุดอยตุง”

ประวัติพระธาตุดอยตุง, กรุงเทพฯ : มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและธนาคาร
ไทยพาณิชย์จัดพิมพ์, ๒๕๓๖.

ตำนานพระบรมธาตุดอยสุเทพ, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายพลตรี เจ้าแก้ววรวรฐิ์ฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่, มปป. ๒๔๘๒.

พระยาประชาภิจักรจักร **พงศาวดารโยนก,** พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๔.

พระรัตนปัญญาเถระ (ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร แปล), **ชินกาลมาลีปกรณ์,**

กรมศิลปากรจัดพิมพ์, พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๑.

ศรีศักรวัลลิโถม, **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ,**

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๙.

สงวน โชติสุขรัตน์ “ตำนานวัดเจดีย์หลวงในเมืองนพบุรีนครเชียงใหม่” **ประชุม**

ตำนานลานนาไทย เล่ม ๒, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๑๕.

สุรพล ดำริห์กุล, **เจดีย์ข้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนา**

ลังกาวงศ์ในประเทศไทย, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สุรพล ดำริห์กุล, “พระธาตุดอยตุงกับวัฒนธรรมการนับถือพระธาตุใน

ดินแดนล้านนา” **แผ่นดินล้านนา,** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ,

๒๕๓๙.

เสถียร พันธรังษี และ อัมพร ทีชะระ **ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง**
เรียบเรียงจาก Temples and elephants by Carl Bock ศิลปวัฒนธรรม
ฉบับพิเศษ พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม
๒๕๒๙.

G Coedes, **Documents sur L' Histoire du Laos Occidental**, Hanoi :
Etrene-Orient, 1925.